

С.Дан-Аажав.

Профессор

Нийгмийн өөрчлөлт шинэчлэлтэд мэдээллийн хэрэгслийн үүрэг.

Улс төр судлалын ном, зохиолуудад олонтаа дурьдагдсан нэг үндсэн тодорхойлолт нь

- Улс төрийн байгууллага
- Улс төрийн харилцаа
- Улс төр, эрхийн хэм хэмжээ буюу нормууд
- Улс төрийн ухамсар ба улс төрийн соёлыг улс төрийн тогтолцооны дөрвөн гол элемент гэж үздэг билээ.¹ Улс төрийн тогтолцооны эдгээр элементүүдийн хооронд холбогчийн үүрэг гүйцэтгэж тус бүрд нь адил тэгш үйлчилдэг маш чухал институт бол Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл (цаашид ОНМХ гэж нэрлэнэ) мөн гэж улс төр судлал үздэг билээ.

ОНМХ бол төрөлх шинжээрээ улс төрийн биш нийгмийн институт бөгөөд улс төрийн тогтолцоонд өөрийн өвөрмөц байр суурь эзэлдэг. Үүний төрөлх шинж буюу нийтлэг мөн чанарыг үндэслэж зарим ном, сурах бичигт: "дөрөвдэх засаглал" гэж нэрлэж байна. Энэ нь чухамдаа ардчилсан нийгмийн үед л жинхэнэ утгаараа хэрэгжих үндэстэй бөгөөд харин тоталитар дэглэм буюу улс төрийн системд лалын шашин голлосон орон, эсвэл нэг намын үзэл суртлын ноёрхлын үед дөрөвдэх засаглалын үүргийг гүйцэтгэх бололцоогүй, харин түүний үзэл суртлын зэвсэг болдог нь өнгөрсөн үеийн түүх бидэнд ойлгомжтой сургамж үлдээсэн билээ.

Харин ардчилсан тогтолцооны нөхцөлд ОНМХ нь бие даасан шинжтэй, улс төрийн тогтолцоонд нөлөөлөх, хяналт тавих бүрэн бололцоо нээгддэг байна. Гэхдээ энэ нь хууль тогтоох засаглалын зүгээс эрх зүйн хувьд эрхээ эдлэх бололцоо бий болгосон байх шаардлагатай. Гэхдээ ардчилсан тогтолцооны үед ч бүх хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл бүрэн чөлөөтэй болж чаддаггүй. Учир нь: Олон эшт үзэл нийгмийн үзэл суртлын салбарт зонхилж байгаа, нөгөө талаас улс төрийн олон нам, янз бүрийн чиглэл бүхий улс төр, олон түмний хөдөлгөөн оршиж байгаа нөхцөлд ОНМХ нь яг нэг хэлбэр загвартай, цөм адилхан чөлөөтэй болж хараахан чадахгүй. Ийм учраас онолын хувьд ОНМХ бүрэн тэгш байх гэдэг нь харьцангуй ойлголт юм. Гэхдээ энэ нь ОНМХ чөлөөтэй байх бололцоогүй гэсэн үг биш. Харин ОНМХ-ийн хөгжлийн явцад янз бүрийн хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслэлийг олон өнцгөөс харах, түүний үйл ажиллагааны практик талыг голлон анхаарах хэрэгтэй гэсэн үг.

ОНМХ нь нийгмийн системийг бүрдүүлж байгаа улс төрийн байгууллага, газар, улс төрийн харилцаа, соёл, ухамсар, эрхийн хэм хэмжээнд ямар нөлөө, үүрэг гүйцэтгэж байгаа байдлаар нь: ОНМХ-ийг **хараат бус; харъяалалтай** гэж хоёр хувааж үздэг. **Хараат бус** гэдэгт: аливаа улс төрийн нам, хөдөлгөөн, төр, засгийн байгууллага, эдийн засаг-санхүүгийн тодорхой бүлэглэлээс ангид, түүний харъяа бус хэвлэл, мэдээллийн газрууд, **харъяалалын** гэдэгт: дээрхи аль нэгэн байгууллага, газрын харъяанд, түүний хөрөнгө санхүүгийн дэмжлэгээр гардаг хэвлэл, мэдээллийн газрууд ордог.

Хараат бус ОНМХ нь улс төрийн үзэл бодлоор ялгаварлахгүй, хамгийн шударга, үнэн зөв мэдээллийг олон нийтэд хүргэх үүрэгтэй, түүнийгээ биелүүлдэг байх нь хамгийн чухал. Энэ нь ардчилсан нийгмийн тогтолцооны ОНМХ-ийн хөгжлийн үндсэн чиг үүрэг, хандлагыг тодорхойлдог байна. Харин харъяалалтай ОНМХ нь тухайн нам, хөдөлгөөн, эдийн засаг-санхүүгийн эрх ашгийг эрхэмлэн үздэг, түүний эрх ашигт харш бол аливаа улс төр, нийгэм, эдийн засгийн мэдээллийг олон нийтэд хүргэхийг сонирхдоггүй байна. ОНМХ нь дараах үндсэн үүргийг харъяалал харгалзахгүй биелүүлэх үүрэгтэй:

¹ Политология. Курс лекций. Москва. "Изд."Центр", под редакцией А.А.Радушина. с-79.

- Юуны өмнө олон нийтэд чөлөөт мэдээллийг хүргэж, олон улсын болон улс орны дотоод амьдралын чухал асуудлаар үнэн зөв, шударга мэдээлэл түгээх;
- Нийгмийн тодорхой бүлгүүдэд тэдний сонирхож байгаа мэдээллийг хүргэх, тэгэхдээ хүн амын бүтцийн онцлог, хот хөдөөгийн өвөрмөц байдлыг харгалзан уншигч, үзэгч, сонсогчдод туслах;
- Хүн амын ухамсар, боловсрол, соёл, эрхийн хэм хэмжээний талаар мэдлэг түгээх, өөрөөр хэлбэл өөрийн уншигч захиалагч, үзэгч, сонсогчдыг соёлжуулах, ШУ-ны мэдлэг түгээх;
- Төр, нам, ялангуяа эрх барьж бүхий нам, төр, засаг, эдгээрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, улс төрийн субъектүүд, зүтгэлтэн, удирдагч, элитүүдийн ажил хэрэг, олот, алдаа дутагдал, ёс бус үйл ажиллагааг илчлэн олон түмэнд хүргэх, тэгэхдээ сэтгүүлч-сурвалжлагчдын хувийн үзэл бодлыг голлохгүй, үнэн баримттай нотолгоо сайтай байх нь орчин үеийн ОНМХ-ийн гол үүрэг болж байна;
- Олон түмний анхааралд хүргэх ноцтой, шуугиан тарихуйц мэдээллийг эрж хайж олоод түүнийгээ олон нийтэд зохистой аргаар хүргэх замаар уншигч, үзэгч, сонсогчдын оюун санааны хэрэгцээг хангаж ухамсарт нь нөлөөж байх;
- ОНМХ-ийн өвөрмөц үүрэг болох улс төр, олон нийтийн хөдөлгөөн тухайлбал, төрийн сонгууль, төрийн үйл ажиллагааны улс орны нийтлэг хөтөлбөр, түүний хэрэгжилт, улс төрийн намуудын үзэл бодлын чиглэл, ялгаа, тэднээс олон түмэнд амалсан амлалтын үнэн бодитой эсэх талаар тодорхой мэдээлэл өгөх;
- ШУ, соёл шашны чиглэлээр олон нийтийн ухамсарт туслахуйц танин мэдэхүйн мэдлэг түгээх зэрэг болно.

Эдгээр үндсэн үүргээс гадна ОНМХ-ийн өөрийн нь өвөрмөц онцлогийг тодорхойлж болдог. Жишээ нь: Хүүхдийн хэвлэл, хүүхдийн радио, телевизийн нэвтрүүлэг нь гол нь тэдний танин мэдэх гэсэн хүсэл эрмэлзэл, хүмүүжилд нь нөлөөлөх үүрэгтэй бол утга зохиол, урлагийн хэвлэл, мэдээлэл нь олон түмний оюун ухаанд нөлөөлж, нийгмийн бодит байдлыг уран сайхны дүрээр илэрхийлдэг, гэтэл улс төр, нийгмийн чиглэлийн ОНМХ нь төр засаг, улс төрийн нам, удирдагч, сонгогч олон түмний харилцаа, үйл ажиллагааны мэдээлэл түгээхэд тус тус оршдог.

Хэдийгээр бид чөлөөт хэвлэлийн талд бат зогсож байгаа боловч хэвлэл, мэдээллийг эрхлэн гаргадаг сэтгүүлчид-нийтлэгчид нь өөрөө нийгмийн улс төрийн амьдралд идэвхитэй, эсвэл идэвхгүй оролцдог бүлэг хүчний хувьд хэвлэл мэдээлэл нь хараат бус байлаа ч гэсэн түүнд ажиллагсад нь аль нэг нам, хөдөлгөөнийг дэмждэг, талархдагаас үндэслэн аль нэгэн улс төрийн хүчнийг талархдаг, дэмждэг байж болдог. Үүнийг олон улсын практикт "ерөнхийлөгчийг дэмждэг", "шинээр сонгогдсон парламентад талархалтай ханддаг", "тэр намыг талархдаг" гэх мэт утгаар нэрлэх нь бий. Ийм хандлага ардчилсан тогтолцооны үед байсаар байгаа нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл бүрэн чөлөөтэй байна гэдэг харьцангуй ойлголт гэдгийг харуулж байгаа хэрэг. Ингэхлээр хэвлэл, мэдээлэл чөлөөтэй байна гэхээр тэд бүх улс төрийн нам, хөдөлгөөн, төр засгийн эсрэг сөрөг хүчин болчихдог юм шиг гэнэн ойлголтыг няцааж байгаа юм.

Одоо Монгол улсад үндсэндээ чөлөөт хэвлэл, мэдээлэл (сонин, FM-радио, хувийн болон төр, засгийн ТВ, мэдээллийн агентлагууд) бий болон төлөвлөж байна. Гэхдээ харъяаллын хувьд:

- Улс төрийн намын (UBS ТВ, "Үнэн", "Үг", "ардчилал", "Эх орон", "Улаанбаатар таймс" сонин зэрэг аймаг хотын ИТХ-ын харьяа сонин, ТВ,)
- Тодорхой эдийн засаг санхүүгийн бүлэглэлийн: ("Өнөөдөр", "Монголын мэдээ" сонин, "25-р суваг" зэрэг)
- Хувийн харъяалалгүй: ("Сэрүүлэг", "Дээдсийн хүрээлэн", "Өдрийн сонин", "Зууны мэдээ", "Хөх тобло" зэрэг олон тооны сонин FM радио долгион орно)

- Хэдийгээр хувийн харъяалалгүй, чөлөөт бие даасан гэж нэрлэж байгаа ч тодорхой нам, улс төрийн хүчин, төр засгийг дэмждэг, түүний үзэл бодлыг хатуу дэмждэг, өөр бусад нам, төр, засгийн эсрэг сөрөг хүч болсон сонин, радио, телевиз, FM зэрэг олон тооны хэвлэл, мэдээлэл байсаар байна. Жишээ нь: "Өдрийн сонин" Ардчилсан намын бодлогыг, "Зууны мэдээ" сонин одоогийн засгийн газрын үйл ажиллагааг дэмждэг, "Өнөөдөр" сонин ерөнхийлөгчийн үйл ажиллагааг дэмждэг, "Монголын мэдээ" МАШСН, "Эрэл" компанийг, "Дээдсийн хүрээлэн", "Хүмүүс", "Дээдсийн амьдрал" зэрэг олон тооны харъяалалгүй, чөлөөт гэж өөрийгөө нэрлэдэг сонинууд Ардчилсан намыг тууштай дэмжиж байгааг уншигч, сонсогч, үзэгчид ойлгож мэддэг болжээ.

Монгол улсад шинэ үндсэн хууль (1992) батлагдсан үеэс эхлэн чөлөөт хэвлэл жинхэнэ утгаараа хэрэгжиж эхэлсэн ба "Хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль" (1995) батлагдсанаар ОНМХ-ийн чөлөөт байдлыг тунхаглав. Энэ бол манай улс төрийн системд гарсан ардчилсан шинэ өөрчлөлт болсон юм. Үүнд 1990 онд сайд нарын зөвлөлийн дэргэдэх хэвлэл утга зохиолыг хянах газрыг татан буулгасанаар төрөөс хэвлэл-мэдээллийн хэрэгсэлд хяналт, цинзур тавьдаг хуучин тогтолцоог устгасан нь чухал нөлөөтэй болсон юм.

Өнөө үед хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл чөлөөтэй болж, хэн дуртай нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл эрхлэх бололцоотой болж, ОНМХ нь юу дуртайгаа бичих, ярих, үзүүлэх болсон том ололт гэж үзэхийн хамт ОНМХ-ийн өөрийн нь нэр төр төдийлөн өсөхгүй, олон түмний зүгээс байнгын үл итгэх, өөчлөн шүүмжлэх болсон нь Монголын улс төрийн тогтолцоонд ОНМХ-ийн гүйцэтгэх үүргийг ихээхэн сулруулж, цаашид хөгжих замд нь саад тогтор тохиолдох нөхцөл бүрдүүлж байна гэхэд хилсдүүлсэн болохгүй.

Энэ юунаас болж байна вэ? Гэдэгт зөвхөн сэтгүүлчид, бичих эрх эдэлж байгаа хүмүүс төдийгүй, нийгмийн улс төрийн тогтолцоог зөв гольдролд оруулж, цаашид хөтлөн явах үүрэгтэй төр засгийн удирдлагууд нэгдсэн дүгнэлт хийх цаг болсон гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Миний ойлгож байгаагаар дээрх ОНМХ-ийн өнөөгийн хөгжлийн явц нь: *нэгдүгээрт*, нийгмийн улс төрийн тогтолцооны төлөвшлийн хэр хэмжээг илэрхийлж байна. Тухайлбал: нийгмийн харилцааны дотроос хэвлэл, мэдээлэл олон түмэн төр, засгийн гурвалсан харилцааны хэм хэмжээ тогтож хэвшиж чадаагүй энэ талаар сэтгүүлч-хүмүүс төр засгийн удирдагчдын ойлголт нэгдмэл болоогүй хэсэг бүлэг, алаг цоог байгаатай холбоотой. Сэтгүүлчид "Хэрэв ардчилсан чөлөөт хэвлэл бол хориглоогүй зүйл бүхнийг бичиж болно. Үүнээс өөр ойлголт бол ардчиллыг боомилох, эсвэл хуучинсаг ойлголт мөн. ("Өнөөдөр" сонин, 2002-04-08 №) гэж үздэг бол уншигчид нь сонин, сэтгүүл, радио, телевиз бичсэн сонсгосон, үзүүлсэн бүхэн нь үнэн байх ёстой" гэж итгэдэг, харин төр, засгийн удирдагчид нь: "хориотой нууц зүйл буюу хувь хүний амьдрал нь хэвлэл мэдээллээр бичиж, олон түмэнд дэлгэн тавих зүйл биш" гэж ойлгодог нь нийтлэг байна. Гэтэл эдгээр зөрүү ойлголтыг нэгтгэх буюу ойролцоо болгох нийгмийн харилцааны механизм буюу ОНМХ-ийн үйл ажиллагааны хэм хэмжээг ойролцоогоор тогтоосон хууль эрхийн акт байхгүй байна. Ийм болохоор тэр нь зөв, энэ нь буруу гэж зориглож хэлэх хүн алга байна. "Хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөний тухай" 1995 онд УИХаар баталсан хууль бол зөвхөн зарчмын цөөхөн зүйлийг тунхагласан болохоос биш, нийгмийн харилцааны дээрх нарийн төвөгтэй үйл явцад мөрдөж, баримтлах зүйл хараахан биш юм.

Эдгээрээс үндэслэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр бичиж шуугиулж байгаа ёс бус зүйл, гүтгэлэг хувь хүний нэр төр гутаасан зүйлийг няцаах, эс бөгөөс хуулийн байгууллага авч хэлэлцлээ гэхэд "чөлөөт хэвлэлийг хавчиж байна. Сэтгүүлчдийг дарамталлаа" гэсэн шалтаг гарган, зарга үүсгэж бие биеэ өмгөөлж, хараат бус, харъяалалтай, бор, шар гэсэн нэртэй бүх хэвлэл, мэдээллийн ажилтнууд нэгдэж ажилтнууд нэгдэн тэмцдэг болов.

Энэ нь нэг талаас: хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөг дээдэлсэн шинжтэй боловч нөгөө талаас өөрсдийн ёс зүйгүй байдлаа өмгөөлөн хамгаалсан шинжтэй болж байна.

Үүнээс болж төр, засгийн удирдагчид ямар ч хэвлэл, мэдээллийн ташаа буруу, ёс зүйгүй нийтлэл, нэвтрүүлгийн талаар үг хэлж, няцаасанд орвол дуугүй орхисон нь дээр гэж үздэг, нэг үгээр хэлбэл: амаа үдүүлсэн байдалтай болжээ.

Түүгээр ч барахгүй үг хэлж, няцаасны хариуд нь “Монголд ардчилал байхгүй болж, ардчилал аюулд орлоо” гэж дэлхий нийтэд зарлаж, гадаад дахь өөгшүүлэгч түншдээ эх орон, улс төрийн тогтолцооны тухай хов зөөж, өөрийгөө өмгөөлүүлсэн хариу үг хэлэхийг хошуу цорвойлгон гуйх болжээ. Энэ бол Монголчуудын зан заншлаар бол “айлын эрх хүүхэд тэнэг зөрүүд зангаараа тунирхаж байгаа” мэт харагдах аж.

Монгол улсад чөлөөт ардчилсан хэвлэл, мэдээлэл хөгжиж байгаа нь дэлхий нийтийн нэг чухал ололт Монголын газар нутагт цэцэглэж байгаа гэж мольхи би ойлгохын хамт энэхүү чөлөөт, ардчилсан хэвлэл, мэдээлэл зөв гольдрилоор хөгжөөсэй гэж хүсдэг хүний нэг.

Гэтэл өнөөдөр Монгол улсад гажиг (парадокс) гэж хэлэхүйц сэтгүүл зүй хөгжиж, энэ нь ОНМХ-ийн үйл ажиллагааны нэг ёсны хэм хэмжээ болон төлөвшиж байна. Гэхдээ бүх хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслийг үүнд хамааруулах нь арай хавтгайруулж буруутгасан өрөөсгөл хандлага болох бизээ. Харин өнөөгийн хэвлэл мэдээллийн ихэнх нь гэж хэлэхэд нэг их дэгсдүүлсэн болохгүй. Өнөөдөр Монголд хууль зүй, дотоод хэрэг, хууль зүйн яаманд бүртгүүлснээр 1090 сонин гарах ёстойгоос 2002 оны эхний байдлаар: 180 сонин, 50 сэтгүүл, 36 радио, 31 телевиз, 9 кабелийн телевиз үйл ажиллагаагаа идэвхитэй явуулж (“монголын хэвлэл мэдээллийн мониторинг” “Өнөөдөр” сонин 2002-04-11 №87 2549 дугаарт үз) байна гэсэн албан ёсны судалгаа бий.

Үүний ихэнх нь нийтлэл, нэвтрүүлэгтээ хоосон ул мөргүй зүйлээр шуугиан тарих, (газар хөдөлнө. Шүлхий өвчин гарлаа. ДОХ-той хүн нас барав г.м) хувь хүний нэр төрд харш мэдээлэл цацах, дайрч гүтгэх, ерөнхийлөгч хятадаас олон сая доллар авчээ... Тэр мөн авгай авч байжээ... Ерөнхий сайд нэг яруу найрагчтай явалдаж байжээ... Тэр... манин юм гэнэ г.м) зэргээр ёс зүйгүй, баримт нотолгоогүй, худал хуурмаг зүйлээр шуугиан дэгдээх, цуурхал тараахад оролцож байгааг үгүйсгэх аргагүй.

Ийм нийтлэл, нэвтрүүлгийг би гажиг (парадокс) сэтгүүл зүй гэж үзэж байгаа билээ. Энэхүү гажигтай (парадокс) сэтгүүл зүй гэдэг нь:

Нэгдүгээрт, хэвлэл, мэдээлэлд ажиллаж түүнийг эрхлэн гаргаж байгаа сэтгүүлчид, нийлэлчид “сэтгүүлийн ёс зүй” гэдэг гол зарчмыг тунхагласан тэрхүү бичигдээгүй хуулийг үл хэрэгсэн, зориуд болон санамсаргүй байдлаар зөрчиж байгаа явдал;

Хоёрдугаарт, чөлөөт гэдэг нэрээр хувь хүний нэр төр, түүнийг амьралын нийтэд дэлгэмээргүй нарийн ширийн зүйлийг болон явуургүй хов жив хөөцөлдөж дур зоргоороо, ичиж зовохгүй бичиж, ярьж үзүүлэх болсон, үүнийгээ эрх чөлөө, ардчилсан ёс гэж эндүүрч ойлгож байгаа;

Гуравдугаарт, худал хэлэх, шуугиан дэгдээх, гүтгэх, доромжлох, бүдүүлэг үг хараал хэлэхийг цээрлэдэг ёс зүйт зарчмыг умартан энэ бүхнийг зориг, зүтгэл гэж андуурах” болсон;

Дөрөвдүгээрт, зах зээлийн харилцаа гэдэг шалтгаар ашиг олох, мөнгөний төлөө үхэн хатан хөөцөлдөх болж, тусгай захиалгаар мөнгө авч хувь хүн, албан тушаалтан байгууллагыг гүтгэх явдал үзэгдэж байгаа;

Тавдугаарт, чөлөөт хэвлэлийн гол зарчим болсон өөрийн хяналт, өөрийн цинзурыг үл ойшоож, “Өнөөдөр л болж байвал маргааш надад хамаагүй” гэсэн

хариуцлага үл тоох зарчим баримтлах болсон зэрэг нь манайд гажиг сэтгүүл зүй хөгжих үндсэн хөрс болж байна.

Энэ үзэгдэл юунаас болж байгаад ч дүгнэлт хийх нь чухал: Миний ойлголтоор юуны өмнө ардчилал, зах зээлийн харилцааны нөхцөлд хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл эрхлэх боломж олдож, түүнийг мэргэжлийн биш олон хүн эрхлэх, эзэмших болсноос жинхэнэ ардчилсан сэтгүүл зүй буюу иргэний сэтгүүл зүй төлөвшиж чадахгүй байгаа;

Нөгөө талаар: Монголд мэргэжлийн сэтгүүлчдийн байгууллага хуваагдмал байдалд орж, сэтгүүлчдийг мэргэжлийн хувьд санамж, үзэл бодлын хувьд зөрөөтэй болгож, тэд өргөн олон нийтэд биш, өөрийн үзэл бодлоороо нийгмийн хэсэг, бүлгүүдэд үйлчлэх болсон нь мэргэжлийн эрх ашиг бус, хувийн эрх ашгийг эрхэмлэх болсонтой холбоотой.

Харин 2002 оны IV сард хоёр гол сэтгүүлчдийн байгууллага нэгдсэн нь одоо энэ байгууллага нэгдсэн нь одоо энэ байгууллага мэргэжлийнхээ эрх ашигт үйлчлэх бизээ гэсэн сэтгэгдэл төрүүлэх боллоо. Монголын сэтгүүлчдийн нэгдсэн эвлэлийн дүрэмд: "МОНЭ нь хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөг эрхэмлэн дээдэлж, ардчилсан олон ургальч, ёс зүйт, хариуцлагатай, чөлөөт, хараат бус хэвлэл, мэдээлэл хөгжиж төлөвших улс төр, хууль эрх зүй, эдийн засгийн таатай орчин бүрдүүлэхэд туслах, гишүүдийнхээ мэргэжлийн болон хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, хамгаалах зорилготой" гэж (мөн дүрмийн 3.1 дэх зүйл) заажээ. Энд жинхэнэ "ёс зүйт", хариуцлагатай, чөлөөт хараат бус" гэсэн чухал тодорхойлолт орсон нь Монголд жинхэнэ сэтгүүл зүй цаашид хөгжих байх гэсэн найдвар төрүүлж байна.

Харин жинхэнэ сэтгүүл зүй ОНМХ-д төлөвшихөд төр, засгийн зүгээс бодитой туслалцаа, эрх зүй, эдийн засгийн шинэ орчин бүрдүүлэхэд онцгой анхаарах шаардлагатай байна.

Ялангуяа хэвлэл, мэдээллийн үйл ажиллагааны статус, зарчмыг тодорхойлсон хууль, МҮРТВ-ийг үндэсний Р, ТВ болгох тухай хууль, тогтоол гаргах, сэтгүүлчдийн эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, тэднийг хамгаалах, мэдээллийг чөлөөтэй эрж хайх нөхцөл бүрдүүлэх зэрэг нэн чухал эрхийн хэм хэмжээг тогтоож өгөх нь түүнийг журамлах дэглэхэд биш, харин хариуцлагатай, ёс зүйтэй болгоход чиглэх нь мэдээж. Мөн орон нутгийн сонин, радио, ТВ-ийн статусыг ч зөв тогтоох шаардлагатай. Бас өвөрмөц мэргэжилтэй сэтгүүлчдийн нийгмийн асуудлыг шийдэх, аюулгүй байдлыг хангах засгаас анхаарч хийх ажил их байна.

Нөгөө талаар уншигч, сонсогч, үзэгчдийг иргэний сэтгүүл зүй, олон эшт үзэлд хөтлөх шаардлагатай. Өнөөгийн ОНМХ-д үл итгэх явдлыг арилгах хэрэгтэй. Үүнийг дангаараа ОНМХ хийж дөнгөхгүй, харин төр засаг, улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын туслалцаа нэн чухал.

Монголын нийгмийн тогтолцоонд байгаа гажиг үзэгдэл бүхнийг сэтгүүл зүй, ОНМХ-д тохож болохгүй. Учир нь: нийгмийн харилцааны нэг өвөрсөц тал болох ОНМХ-тэй холбоотой хэсэг нь улс төрийн тогтолцооны бүхийл сайн мууг төлөөлж чадахгүй. Гол нь нийгмийн харилцааг зохицуулагч хууль эрх зүйн зохистой орчинг бүрэлдүүлэх нь онголын парламент-УИХ-д бүрэн ногдоно гэж үзвэл зохистой.

Монголын нийгмийн тогтолцооны гол үүрэг гүйцэтгэгч "дөрөвдэх засаглал" гэж нэрлэгддэг ОНМХ нь нийгэм, ард иргэдэд үйлчлэх үүргээ хэр сайн биелүүлнэ, тэр хэмжээгээр манай орны нийгмийн харилцаа боловсронгуй болж, ардчилал, зах зээлийн чөлөөт харилцаа улам бүр хөгжих болно гэдэгт зөвхөн улс төр судлаачид төдийгүй ОНМХ-ийг эзэмшигч сэтгүүлч нөхөд маань бүрэн итгэлтэй байгаа нь мэдээж.